

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ ISSN 2980-

زمان پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۲/۱۵

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

آموزش و پرورش و کاهش مشکلات رفتاری دانش آموزان

فاطمه حسین پور^۱، هوشنگ ترکمانی^۲، الهه فلاحی^۳، مزده عرفانی هارمی^۴

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی

۲. کارشناسی تاریخ

۳. کارشناسی الهیات و معارف اسلامی

۴. کارشناسی زبان و ادبیات فارسی

چکیده :

روابط انسانی یکی از مو هبتهای الهی است که به عنوان نیاز در وجود انسان قرار داده شده تا انسانها بتوانند یکدیگر را درک و با هم زندگی نمایند . از آنجا که مدارس (و خانواده) مسئول ساخت شخصیت ، منش و سلوک انسانی هستند ، رسالت عظیمی بر عهده ی آنها قرار گرفته است و از این نظر جایگاه ویژه‌ای در میان همه ی سازماندهی دیگر دارند . سلامتی و تعادل انسان تا حدود زیادی به رفتار و روابط او با دیگران و بالعکس دارد . اگرمدارس بتوانند با شیوه های علمی و تخصصی و با مهارت های انسانی با دانش آموزان روابط درستی بر قرار کنند ، جامعه نیز بعد از یکی دو نسل به نوعی تعادل و سلامتی روانی خواهد رسید .یکی از مسائل و مشکلاتی که معلمان با آن مواجه هستند ، اختلالات رفتاری دانش آموزان می باشد . اختلالات رفتاری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ ISSN 2980-

یکی از عواملی است که اعصاب معلم را خرد می کند و معلم را از نظر روانی خسته می کند . علاوه از آن پیشرفت علمی کلاس را پایین می آورد . اختلالات رفتاری دانش آموزان ممکن است علل متفاوتی داشته باشد .

کلمات کلیدی: معلمان ، اختلالات رفتاری ، تعادل ، پیشرفت ، دانش آموزان

مقدمه :

برخی از معلمان نسبت به دانش آموزان نگرش منفی دارند ، آنان، دانش آموزان را افرادی شلوغ ، بی ادب ، مسخره گر ، بی علاقه به درس ، نا بهنجار و در نهایت دشمن معلمان می پندارند . به این ترتیب ، قبل از رفتن به کلاس جبهه گیری می کنند و دانش آموزان را در مقابل خود قرار می دهند. برخی از معلمان احساس نارضایتی خود از شغل و درآمدشان را به دانش آموزان اذعان می دارند . دانش آموزان نیز استدلال می کنند که خود و سرنوشت شان برای معلمان اهمیتی ندارند ، حتی برخی از معلمان ، به دانش آموزان توصیه می کنند که درس نخوانند چون ادامه تحصیل عاقبت خوبی ندارد . نتایج تحقیق صبور (۱۳۸۰) نشان می دهد که با اطمینان ۹۹٪ با بهبود روابط انسانی اولیاء مدرسه با دانش آموزان ، نگرش دانش آموزان نیز نسبت به اولیاء مدرسه مثبت تر می گردد . بر اساس نظریه خوددوستی، اگر روابط اولیاء مدرسه با دانش آموزان درست و منطقی نباشد ، برخورد دانش آموزان با اولیاء مدرسه درست و منطقی نخواهد بود. بر اساس نظریه تعامل گرایی ، هر عملی که ما نسبت به دیگران از خود نشان دهیم عکس العمل مشابهی را از آنان دریافت خواهیم نمود . بنابراین اگر معلمان به دانش آموزان ، به عنوان دشمن نگاه کنند ، دانش آموزان نیز نسبت به آنان به وقتی به مدارس مراجعه می کردم برخی از اولیاء مدرسه می گفتند که دانش آموزان از خانواده های مختلف با شرایط اقتصادی ، اجتماعی ، فرهنگی متفاوتی در مدرسه جمع شده اند بنابراین این کنترل و هدایت آنان غیر ممکن می باشد . برخی دیگر اذعان می کردند که تربیت خانوادگی دانش آموزان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ ISSN 2980-

اشتباه است آنان بد تربیت شده اند و اصلاح ناپذیر هستند. و به دانش آموزان برجسب های منفی می زدند. با توجه به نظریه کنش متقابل نمادی، ویژگی های رفتاری افراد با برجسب هایی که از طریق دیگران به آنها زده می شود خود را با آن ویژگی ها می شناسند. بنا بر این وقتی به دانش آموزان به عنوان افرادی شلوغ، تنبل، بی لیاقت، منحرف و نا بهنجار نگاه می شود، آنان نیز فکر می کنند که وقتی به برخی از معلمان، توصیه می کنی که روابط خود را با دانش آموزان اصلاح کن؛ جواب می دهد که کی حوصله و اعصاب دارد؟! با این همه مشکلات زندگی مگر می شود که آدم خوش اخلاق هم باشد؟! برخی از معلمان مشکلات زندگی خود را به مدرسه می برند! و به این ترتیب دانش آموزان به ضعف چنبین معلمی پی می برند؛ و استدلال می کنند که آنان فقط برای وقت تلف کردن به مدرسه می آیند نه برای درس دادن؛! معلمی که در کلاس درس نمی دهد، یا توانایی درس دادن ندارد. دانش آموزان احساس می کنند که وقتشان در کلاس بیهوده تلف می شود. در نتیجه دچار نا کامی شده، و پرخاشگری می کنند. بر اساس نظریه نا کامی، وقتی فرد احساس نا کامی کند؛ واکنش های متفاوتی را از خود نشان خواهد داد. علاوه از آن، اگر دانش آموزان احساس کنند که معلمی از نظر علمی و شخصیتی در سطح پایینی هست؛ به حرف های آن اهمیت نداده و گوش نمی دهند.

بنا بر این به نظر می رسد هرچند که برخی از دانش آموزان، نا بهنجار می باشند. اما روابط غلط اولیاء مدرسه، به جای اینکه مشکل دانش آموزان را حل نمایند؛ آن را تشدید می کنند.

گاهی اختلالات هیجانی در این دوره به مشکلات سلامت روان مربوط می شود. افسردگی، پرخاشگری، اضطراب و رفتارهای ناسازگارانه اگر به مدت طولانی در کودک باقی ماند حتما به روانشناس و روانپزشک مراجعه کنید.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ISSN 2980-

نزاع والدین می تواند در شروع نوجوانی بسیار آسیب زا باشد چرا که کودکان در این دوره خود دچار احساس عدم امنیت هستند و توانایی های خود را به اندازه بزرگترها نمی بینند و نزاع والدین به احساس عدم امنیت آنها می افزاید.

عدم توجه و تبییه توسط معلم بسیار خطرناک است. دانش آموزان در این سن بسیار حساس هستند و برخوردهای تند و خشن را قبول نمی کنند خصوصا اگر با بی دقتی بدون اینکه دانش آموز گناهی مرتکب شده باشد و به اشتباه تنبیه شود این حرکت را هرگز فراموش نمی کند و گاهی عکس العمل های خطرناکی نسبت به معلم نشان می دهد.

این دوره آغاز تغییرات هورمونی است و ترشح تستسترون در پسران و استروژن در دختران بالا می رود. ترشح این هورمون ها تغییراتی را رفتارهای آنها مانند رفتارهای جنسیتی ایجاد می کند. آگاهی دادن در مورد مسایل جنسی باید قبل از این دوره اتفاق افتاده باشد. مراقبت و کنترل غیر مستقیم در خانه و بیرون از خانه به عهده والدین است و در مدرسه به عهده معلمان. چرا که روابط ناسالم باعث آسیب های جبران ناپذیر جسمانی و روحی می شود.

در مورد رفتارهای غیر انطباقی و وناسازگارانه و اختلالات رفتاری مداخله نیاز است. مداخله باید تخصصی و به موقع انجام شود. استقلال دانش آموزان را با مسیولیت دادن تقویت کنید و وظایفی به او محول کنید که مطمئن هستید از عهده آن بر می آید.

دانش آموزان راهنمایی در مقایسه با دبیرستانی ها به دلیل عدم مهارت کافی اجتماعی بیشتر مستعد تجربه افسردگی و اختلالات عاطفی در واکنش به شرایط نامطلوب اجتماعی هستند. و مراقبت از آنها بسیار حساس است.

. در این دوره بیشترین تاثیر از این گروه است. دوستان فرزندان را بشناسید و با معلم در مورد آنها صحبت کنید و سعی کنید با گروه آنها طرح دوستی بریزید. گاهی در خانه و مدرسه کنترل مستقیم با حضور والدین و معلمان نیاز است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ ISSN 2980-

معلمان و والدین باید به ابزاری که دانش آموزان بوسیله آنها با دنیای بیرون ارتباط برقرار می کنند مسلط باشند. کار با وسایل تکنولوژی را بلد باشند و بطور غیر مستقیم آنها را در دنیای مجاز کنترل کنند.

با توجه به اینکه نوجوان در این سن دچار حالات پرخاشگری و همچنین کنجکاوی می شوند بسیار در معرض خطر اعتیاد قرار دارند. فاصله و ترس از والدین در این سن می تواند یکی از عوامل گرایش نوجوان به اعتیاد باشد. فرزندان والدین کمال گرا، بی تفاوت و پرکار در خطر ابتلا به اعتیاد هستند.

در پایه های مختلف تحصیلی، همیشه دانش آموزانی وجود دارند که دچار مشکل می باشند. بنابراین رفع مشکلات رفتاری دانش آموزان معلمان و والدین عزیز باید در اولویت قرار بگیرد. مشکلات رفتاری دانش آموزان متوسطه در زمینه های مختلفی می باشد که راه های برطرف کردن آن نیز به تبع، متفاوت می باشد. برخی از دانش آموزان ممکن است به دلیل مشکلاتی که دارند، دچار اختلالات رفتاری شوند. شناسایی مشکلات رفتاری دانش آموزان در قدم اول از عمده ترین و مهم ترین دلایل می باشد. برای حل انواع مشکلات دانش آموزان در مدرسه باید از روش های درست و اصولی استفاده نمود.

مشکلات رفتاری دانش آموزان ابتدایی

مقطع ابتدایی، حساس ترین و مهم ترین مقطع آموزشی برای همه دانش آموزان است. چرا که در این دوره، پایه های علمی و شخصیتی کودکان شکل می گیرد. آموزش هایی که اگر به درستی اتفاق نیفتند، مشکلات زیادی را مقطع تحصیلی بعدی برای دانش آموز ایجاد می کند. علاوه بر این، دانش آموزان دبستانی روحيات و ویژگی های شخصیتی خاصی دارند که منجر به ایجاد مشکلات و چالش هایی نیز می شود که مدیریت و رفع این چالش ها بر عهده معلم، مشاور تحصیلی و والدین است. برخی از مشکلات رفتاری دانش آموزان ابتدایی عبارتند از:

- خجالتی بودن
- اضطراب
- پرخاشگری و قلدری
- توجه طلبی بیش از حد
- بیش فعالی
- وابستگی شدید
- دروغگویی و تقلب
- رفتارهای بزهکارانه مانند دزدی
- و غیره

مشکلات رفتاری در دانش آموزان متوسطه

دوره نوجوانی دوره‌ای است که در آن اغلب دانش آموزان تمایل شدیدی به استقلال و سرکشی در مقابل بزرگسالان دارند. مشکلات ارتباطی با والدین و معلمان، استفاده از سیگار و مواد مخدر، فرار از مدرسه و غیره، از جمله مشکلات رفتاری مشاهده شده در دانش آموزان متوسطه است. گوشه‌گیری، افسردگی، اضطراب و سردرگمی نیز از دیگر مشکلات رایج در این بازه سنی است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ISSN 2980-

بسیاری از این مشکلات در دانش آموزان ابتدایی با استفاده از راهکارهای بسیار ساده توسط معلمان و والدین قابل رفع است. اما با توجه به روحیات خاص نوجوانان، این گروه از دانش آموزان غالباً در مقابل درمان بسیار مقاوم هستند و از آن جا که در بسیاری از موارد، دیگران مقصر می‌دانند، انگیزه بالایی برای تغییر رفتار خود ندارند.

دانش آموز منزوی و گوشه‌گیر: این دانش آموزان در کلاس بسیار گوشه گیر و ساکت هستند. تمایل زیادی به انجام فعالیت‌های گروهی ندارند، ترجیح می‌دهند همواره به صورت تک نفره کارهای خود را انجام دهند، به شدت درگیر افکار و مشکلات خود هستند و نسبت به افراد و موضوعات دیگر بی‌تفاوت و بی‌علاقه‌اند.

دانش آموز پرخاشگر و خشن: این دانش آموزان رفتاری خصمانه و پر از خشونت را از خود نشان می‌دهند، و ممکن است به سایر دانش‌آموزان یا اموال کلاس آسیب بزنند.

نقص توجه و بیش‌فعالی: در این حالت دانش‌آموز نمی‌تواند به طور دقیق روی تکالیف و توضیحات معلم متمرکز شود، به راحتی حواسش پرت می‌شود، بیش از حد بی‌قرار است و با یک جا نشستن مشکل دارد.

فرار کردن از مدرسه: فرار از مدرسه می‌تواند نشان‌دهنده وضعیت غیرقابل تحمل مدرسه باشد و نشانه وجود مشکلات عاطفی جدی در دانش‌آموز. فرار از مدرسه علامت این است که دانش‌آموز نیاز به توجه فوری یک روانشناس یا یک بزرگسال مسئول دارد. نیازمند نزدیک بودن به معلم: این دانش‌آموزان قبل یا بعد از کلاس همواره به دنبال معلم هستند، تمایل دارند مدام برای معلم خود کارهای مختلف را انجام دهند و به شدت علاقه دارند که از نظر فیزیکی به معلم نزدیک باشند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ ISSN 2980-

اضطراب و افسردگی: این دانش آموزان همواره مضطرب، غمگین و بی حوصله به نظر می‌رسند و این مشکلات نه تنها در رفتار بلکه در چهره آن‌ها نیز مشخص است. به راحتی و به هر بهانه‌ای گریه می‌کنند، معمولاً با کسی صحبت نمی‌کنند.

اضطراب موفقیت: دانش آموز حساسیت بیمارگونه‌ای نسبت به نتیجه امتحانات، کسب رتبه کلاسی مورد نظر، کسب معدل مورد نظر و غیره دارد. این گروه از شاگردان نسبت به انتقاد یا پیشنهادهای برای بهبود وضعیت خود بسیار حساس هستند.

به هم زدن کلاس درس: این گروه از دانش آموزان همواره به نوعی در روند طبیعی کلاس اختلال ایجاد می‌کنند تا حدی که معلم و سایر همکلاسی‌ها را اذیت می‌کند، پر حرفی، دخالت در کار دیگران، ایجاد سر و صداهای بلند و غیره از نشانه‌های این دسته از دانش آموزان هستند.

دزدیدن وسایل همکلاسی‌ها یا مدرسه، حاضر جوابی، راه رفتن بیش از حد در کلاس، اجازه گرفتن بیش از حد برای آب خوردن یا استفاده از سرویس بهداشتی، غیبت‌های مکرر، همگی از دیگر نشانه‌های وجود مشکلات رفتاری در دانش آموزان است که بر کیفیت مدیریت کلاس و مدیریت رفتار با دانش آموزان تاثیر می‌گذارد.

مشکلات رفتاری دانش آموزان متوسطه اول

مشکلات رفتاری دانش آموزان متوسطه اول را می‌توان به چند دسته تقسیم نمود. با توجه به تغییراتی که در فیزیولوژی نوجوانان ایجاد می‌شود به تبع آن از نظر روانی نیز، دانش آموزان دچار تغییرات عمده‌ای می‌شوند. به عنوان مثال احساس گناه در بین دختران و پسران نوجوان به دلیل قاعدگی در دختران و بزرگ شدن بیضه در پسران، از جمله مشکلات رایج می‌باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ISSN 2980-

باشد. این موضوع زمانی نمود بیشتری می یابد که دختران بلوغ زودرس را تجربه کنند و پسران دچار بلوغ دیررس باشند. عمده

ترین دلیل این مشکل به دلیل عدم آموزش درست والدین و همچنین برخوردهای نامناسب با آن ها می باشد.

نوع دیگر مشکلاتی که ممکن است برای نوجوانان در این سن به وجود آید، افت تحصیلی می باشد. دلایل افت تحصیلی دانش

آموزان را می توان موارد متعددی دانست. اما عمده ترین دلیل این مشکل، به دلیل افسردگی دانش آموزان است. همچنین با

توجه به اینکه در این سن نوجوانان نسبت به جنس مخالف گرایش پیدا می کنند(به لحاظ جنسی و روانی) این موضوع

موجب ایجاد ارتباط بین دختر و پسرها و در برخی از موارد دوستی آنان می شود که همین مسئله موجب مشکلات آن ها

خواهد شد که رفع مشکلات رفتاری دانش آموزان بسیار ضروری می باشد

پرخاشگری از جمله مشکلات عمده ای انواع مشکلات دانش آموزان در مدرسه می باشد. که البته نمی توان آن را تنها به این

سن محدود نمود. اما به طور عمده در این سن ظهور و نمود بیشتری می یابد. با توجه به اینکه نوجوانان در این مرحله مطابق

با نظریه اریکسون در بحران کهنویت در برابر بی هویتی همی باشند، به همین دلیل برای کسب هویت خود ممکن است به

مخالفت با والدین و خانواده خود بپردازند. این موارد بسیار طبیعی است و در این مراحل آموزش والدین برای حل مشکلات

دانش آموزان بسیار ضروری می باشد.

مشکلات رفتاری دانش آموزان متوسطه دوم

دانش آموزان، با ورود به مقطع متوسطه دوم، تاب و تب نوجوانی آن ها کمتر می شود و توجه آن ها به مسائل زندگی و آینده

بیشتر می شود. نیاز دانش آموزان این مقطع به طور عمده، حل مشکلات مربوط به تحصیلات آنان می باشد. شناسایی مشکلات

رفتاری دانش آموزان نیز در این مرحله کار سخت تری به مراتب می باشد زیرا دانش آموزان به طور معمول در این سن کمتر

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ ISSN 2980-

مشکلات خود را بیان می نمایند و سعی در پنهان نمودن مشکلات خود دارند به همین دلیل کمک یک فرد متخصص بسیار ضروری می باشد.

پذیرش در کنکور یکی از مهم ترین دغدغه های دانش آموزان در این سن می باشد. آنچه یک دانش آموز کنکوری بدان نیازمند است، در وهله اول باید از نظر روانی او را کاملا آماده نماییم و در مرحله دوم برای برنامه ریزی به کمک مشاورین، می توانیم اطمینان یابیم که دانش آموزان می توانند در کنکور موفقیت لازم را به دست آورند

نتیجه گیری:

برای رفع مشکلات رفتاری دانش آموزان ما در وهله اول باید تلاش نماییم تا به صورت دقیق مشکل را شناسایی نماییم. زدن برچسب اختلال به یک دانش آموز کار درستی نخواهد بود و به همین دلیل شاید شما با زدن برچسب به دانش آموز و یا فرزند خود، موجب شوید که او به این اختلال دچار شود و یا دچار مشکلات جبران ناپذیری در آینده شود. زمانی که یک مشاور و یا روانشناس از موضوع اختلالات صحبت می کند، این موضوع را با توجه به آزمون های روانی اخذ شده عنوان می نمایند. در صورتی که پس از شناسایی مشکلات رفتاری دانش آموزان اقدامات سرپایی و درمان هایی این چنین موثر واقع نشود، مشاورین، دانش آموزان مورد نظر را به مراکز اختلال معرفی می نمایند. تا برای حل مشکلات آنان تلاش نمایند. مراکز اختلال به صورت تخصصی آموزش های لازم را متناسب با نوع مشکلات دانش آموزان ارائه می نمایند و همچنین تلاش می نمایند تا به بهترین شکل آن را برطرف نمایند.

نباید دشواری های رفتاری دانش آموزان را، محدود و منحصر به کلاس و مدرسه دانسته و از عوامل بیرون از مدرسه نیز غافل باشیم واز طرف دیگر این را هم بدانیم که نسبت دادن همه رفتارهای ناپهناج و ناسازگار ، به عوامل اقتصادی ، اجتماعی و خانوادگی ممکن است نگرشی را ایجاد نماید که نتیجه آن بی مسئولیت نمودن و عدم توجه معلم به قضایا می باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ISSN 2980-

برای مدارس متوسطه اول و دوم ، مشاورینی وجود دارد که در صورت بروز مشکلات به آن ها کمک خواهند نمود تا به بهترین نحو آن را رفع نمایند. اما در مدارس ابتدایی اغلب این مشاورین وجود ندارند و به همین دلیل در صورتی که دانش آموزان دچار مشکلی شوند، این امکان وجود ندارد که بتوانند آن را با مشاور مدرسه در میان بگذارند و همین مسئله باعث می شود که این مشکل ادامه داشته باشد و به دوره های بالاتر راه یابد. بنابراین در قدم اول بهتر است این مشکلات را برطرف نمایید.

برای دانش آموزانی که در مدارس ابتدایی می باشند، با توجه به اینکه فاقد مشاور می باشند این مدارس در اغلب کشور، به همین دلیل رفع مشکلات رفتاری دانش آموزان در این مقطع توسط مشاورین برای بسیاری از مدارس امکان پذیر نخواهد بود. برخی مشکلات دانش آموزان در این مقطع به مشکلات یادگیری مربوط می شود که از آن به اختلال یادگیری یاد می شود. همچنین وابستگی به والدین برای برخی از کودکان در این مقطع از جمله مشکلات دیگر دانش آموزان می باشند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ ISSN 2980-

منابع :

- ۱- اکبری ، ابوالقاسم ، مشکلات نوجوانان و جوانان ، چاپ دوم نشر ساوالان ، تهران ، سال ۱۳۸۱
- ۳- تنهایی، ابوالحسن.(۱۳۸۵) . جایگاه نظریه هربرت بلومر در جامعه شناسی معرفت . مجله اینترنتی علوم اجتماعی فصل نو.
- ۴- ترقی‌جاه، صدیقه . (۱۳۷۵) بررسی ارتباط خودپنداره با رفتار اجتماعی در دانش‌آموزان راهنمایی شهر تهران/ صدیقه ترقی‌جاه؛ به راهنمایی: علیرضا کیامنش . بررسی ارتباط خودپنداره با رفتار اجتماعی در دانش‌آموزان راهنمایی شهر تهران/ صدیقه ترقی‌جاه؛ به راهنمایی: علیرضا کیامنش . بررسی ارتباط خودپنداره با رفتار اجتماعی در دانش‌آموزان راهنمایی شهر تهران ؛
- ۵- جوادی ، سید محمد حسین . (۱۳۸۳) . مقایسه عملکرد خانواده های نوجوانان بزهکار. sociologyofiran.com.
- ۶- خلیلی، اکرم.(۱۳۸۴) بررسی عوامل اجتماعی موثر بر خود پنداری و عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی .
- ۷- داو کینز، ریچارد(۱۹۹۹) خود خواهی و ژن
- ۸- روحانی، فرشته.(۱۳۵۹) . رابطه خود پنداری و عوامل تشکیل دهنده آن با موفقیت تحصیلی. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده ، دانشگاه شیراز.
- ۹- رجب زاده، احمد و ملکی، حسن، و ناصری ، محمد مهدی .(۱۳۸۰). مطالعات اجتماعی اول دبیرستان . تهران : نشر کتابهای درسی .

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶ISSN 2980-

۱۰- شکری . حسین. (۱۳۷۶) . عوامل انحراف های اجتماعی .

۱۱- صبور ، محمد باقر. (۱۳۸۰) . بررسی نگرش و مشارکت دانش آموزان در نگهداری اموال مدرسه . مرند ، آموزش و

پرورش (چاپ نشده) .

۱۲- صدفی ، ذبیح اله . (۱۳۷۲) . عوامل مؤثر در انحرافات اجتماعی. تهران : پایاننامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه شهید

بهشتی

۱۳- عطا پور ، شهلا. (۱۳۷۸).